

ОДБРАНА НА ЗАДЊИМ НАГИБИМА

У одбрани је уобичајено да се положаји најчешће бирају и организују на предњим нагибима коса, висова, гребена и других земљишних узвишења, тј. на падинама окренутим у правцу непријатеља. Ова тежња има и свога оправдања, јер ти положаји омогућавају снагама које их поседају и бране, у већини случајева, добро осматрање и ефикасно ватрено дејство (нарочито оруђима са положеном путањом), а понекад, ако се налазе иза јаких противтенковских препрека, као што су широке реке, мочваре и сл., нуде и ефикасну одбрану од непријатељских тенковских напада. Али, на откривеним — голим, једноличним неиспресечаним и јако уочљивим предњим нагибима постоји могућност да нападач, и поред најсолиднијег утврђивања и маскирања, брзо пронађе и својом снажном ватром лако уништи претежан део браниочеве живе силе и ватрених средстава. Поред тога, дејство браниочевих снага на оваквим предњим нагибима у знатној мери је умањено, а у неким случајевима чак и посве паралисано, док су везе, маневар и евакуација отежани, а сам живот и рад трупа скопчани са великим психичким напрезањима.

Али, и поред изнетих недостатака одбране на предњим нагибима, при решавању тактичких задатака и извођењу тактичких вежби ређе се користе задње падине (нагиби) узвишења за организацију одбране. Међутим, искуства из Првог и Другог светског и Корејског рата показују да је бранилац често успешно користио задње нагибе узвишења за организацију и извођење одбране. Он је то чинио ради паралисања бројне и техничке надмоћности нападача и смањивања губитака од његове ватре, ради постизања изненађења непријатеља, ради допуне одбране и њеног појачања по дубини, ради избегавања предњих нагиба неподесних за одбрану, итд. или, пак, када је дејством непријатеља био на ово приморан.

Примери одбране на задњим нагибима

Потреба и корист одбране на задњим нагибима, која може да се дефинише као одбрана на ма којој падини која се спушта у супротном правцу од непријатеља, уочене су још у Првом светском рату. Тако су Немци на Западном фронту од половине 1915 године почели да израђују једну од линија својих положаја на задњем на-

гибу. Ујесен 1915 године, пред француску офанзиву у Шампањи, да би избегли дејство артиљериског напада на свој први — главни положај, они су на падинама узвишења северно од реке Дормоаза изградили други положај на задњем нагибу, који је био апсолутно невидљив са француских земаљских осматрачница. Немачке снаге на овом положају иза гребена, заклоњене од дејства француске артиљерије, успешно су се супротставиле нападу француске пешадије, која је по преласку гребена наишла на готово нетакнуте препреке пред положајем и на убитачну ватру са задњег нагиба.

Исто тако, у Првом светском рату су одбрану на задњем нагибу успешно применили и Аустријанци на Српском фронту, септембра 1914 године, у тешким и крвавим борбама на Мачковом Камену. Кад су били одбачени са врха Мачковог Камена, они су се задржали на око 400 метара испод темена виса, на његовом задњем нагибу, где су организовали положај за одбрану. Овде су сачекали српске снаге, које су по заузимању врха Мачковог Камена продужиле продирање ка Кошутњој Стопи, засули их снажном и изненадном ватром и зауставили их. Ускоро после тога они су предузели снажан противнапад са задњег нагиба и одбацили српске снаге са темена Мачковог Камена.

Исто тако су се силом прилика, и српске трупе у првој — одбраненој фази Колубарске битке 1914 године налазиле на положајима на задњим нагибима гребена: Суворор — Рајац — Проструга, са којих су прешле у успешну противофанзиву. Најзад, и српске снаге на Солунском фронту налазиле су се дуже времена на положајима на задњим нагибима, тј. све док нису овладале гребенима планинских масива.

И у току Другог светског рата су и Немци и Савезници, у својим одбраненим операцијама, како на планинском тако и на маневарском земљишту (у Африци, на Сицилији, у Италији и на Источном фронту) врло често поседали и организовали за одбрану положаје на задњим нагибима. Тако су, например, немачке јединице у одбраненим борбама у Италији, да би избегле техничку надмоћност Савезника (нарочито у артиљерији и авијацији) вешто поседале задње нагибе гребена, а на предњим остављале само слабије снаге, које су Савезници, да би омогућили напредовање сопствене пешадије, подвргавали снажној ватри. Међутим, чим је савезничка пешадија избијала на задње нагибе, дочекивана је ватром и противнападима Немаца, који су се најчешће завршавали одбацивањем савезничке пешадије назад преко гребена. На тај начин су немачке снаге, иако знатно бројно слабије, вешто и плански користећи положаје на задњим нагибима и ватру свог пешадиског наоружања, успешно одолевале надмоћнијим савезничким снагама.¹⁾

Има примера да су Немци и у борбама са нашим јединицама користили у одбрани задње нагибе. Тако су, например, ујесен 1944

¹⁾ Потпуковник Никола Перовић: „Одбрана на задњим нагибима“, „Војни гласник“ бр. 12/52, стр. 62.

године, у рејону Блоке у Нотрањској, посели задњи нагиб једне косе, на коме су дочекали снажном изненадном ватром делове једне наше чете 10 љубљанске бригаде и приморали их да се повуку на предњи нагиб. Немачке снаге одбачене су са задњег нагиба ове косе тек пошто су дејством других наших јединица биле наткриљене.²⁾ Исто тако су и неке наше мање јединице понекад у одбрани успешно користиле задње нагибе. Тако је, на пример, у току Четврте непријатељске офанзиве, почетком фебруара 1943 године, један немачки батаљон, уз снажну подршку артиљерије, успео да са положаја Црни Врх одбаци 1 чету 2 батаљона 2 бригаде 6 личке дивизије. Међутим, одбачена чета задржала се на задњем нагибу и у тренутку непријатељског избијања на врх гребена извршила енергичан противнапад и одбацила га на полазни положај. Непријатељ је поновио напад у току истог дана неколико пута и одбацивао је чету са предњег нагиба и гребена, али је она ипак, противнападима са задњег нагиба, успела да задржи положај у својим рукама.

И Американци су усвојили одбрану на задњим нагибима и успешно је примењивали у борбама на Сицилији и у Италији, а понајвише у Кореји. У Корејском рату су исто тако Севернокорејци и Кинези често умешно користили задње нагибе за одбрану. Да би избегли масовну ватру противничке артиљерије и тенкова, као и осматрање са земље, они су преко дана главним снагама поседали задње нагибе, а на предњим постављали препреке и мање извиђачко-осматрачке делове.

Пошто се одбрана на задњим нагибима у многим случајевима показала практична и корисна, нарочито у погледу смањења властитих губитака и успешног извршења противнапада, то је она унесена у званична правила скоро свих савремених армија и постала саставни део обуке њихових јединица, па се може очекивати да ће наћи примену и у евентуалном будућем рату.

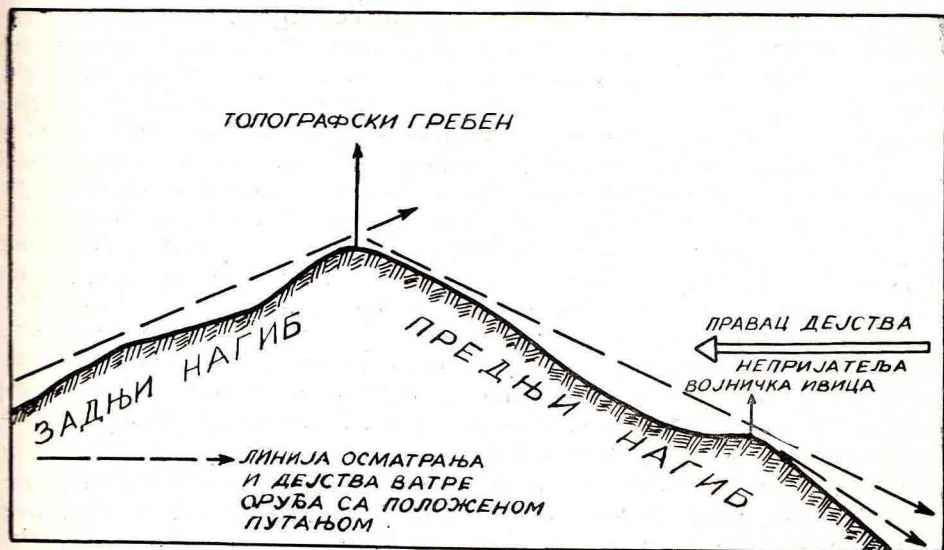
Предности и недостаци одбране на задњим нагибима

Одбрана на задњем нагибу организује се на оном делу падине топографског гребена (вододелнице) који је маском узвишења заклоњен од нападачеве непосредне ватре и осматрања. Главни услов за успех ове одбране је да се нападачу ни у ком случају не препусти заузимање гребена без борбе, јер би у том случају бранилац губио све предности које му нуди одбрана на задњем нагибу, а које су доста бројне и разноврсне.

При одбрани на задњем нагибу гребен скоро онемогућава нападачу осматрање браничевог положаја са земаљских осматрачница, сем бочно постављених. То значи да нападач може да уочи благовремено браничев положај и распоред на њему само из ваздуха, а са земље тек по избијању његове пешадије на сам гребен — врх

²⁾ „В. Г.“ бр. 12/52, стр. 61 и 62.

узвишења. Због тога нападач и није у стању да разради детаљан план напада и за своја дејства позади гребена. Из досадашњих ратних искустава се види да су добро припремљени и методично извођени напади редовно успевали само докле се наступање пешадије могло непосредно да осматра, тј. на предњем нагибу до избијања на гребен. По замицању пешадије за гребен, чим се њен рад није могао непосредно пратити, напад се обично спотицао о пуно непредвиђених препрека, које је истављао бранилац позади гребена — у одбранбеној зони која се није могла видети са земаљских осматрачница. Сем тога, браниочеве снаге распоређене на задњем нагибу у знатној су мери заштићене од дејства нападачеве артиљерије и минобацача, чији је ефекат ватре знатно слабији од планске — непосредне и добро осматране ватре. Оне трпе мање губитке зато што су непријатељу знатно отежани осматрање, контрола и коректура ватре иза гребена, и то не само са земаљских осматрачница, већ и из артиљериских авиона, који често нису у стању да обезбеде потребан континуитет у осматрању ватре. Искуства из Корејског рата показују да су артиљерија и друга оруђа за подршку обично били у стању да униште претежан број

Шема 1

браниочевих ватрених средстава и живе силе на предњем нагибу, али не и оне на задњем, нарочито оне који су били постављени ближе гребену. Најзад, нападачу је онемогућено да оруђима за непосредно гађање туче браниочеве положаје пре него што избије на гребен, док је браниоцу на задњем нагибу омогућено отварање снажне и изненадне ватре из целокупног пешадиског наоружања када нападач пређе гребен. (Види шему 1.)

Предности одбране на задњим нагибима огледају се и у томе што снаге које их поседују и бране, због ограниченог нападачевог осматрања са земље и немогућности непрекидног осматрања и дејства његове авијације, имају доста велику слободу кретања, и донекле могу да, такорећи неометано од нападача, изграђују своје положаје. Већа слобода кретања олакшава браниоцу командовање и везе, као и снабдевање и евакуацију, а уједно му омогућава скривен маневар снагама предвиђеним за извршење противнапада, као и њихов прикривен смештај до момента употребе. Затим, одбрана организована на задњем нагибу може да изненади нападача, и то како у погледу распореда браниоцевих снага, тако и у погледу начина извођења одбране. Истовремено, она браниоцу омогућава да предузима успешна нападна дејства — испале и противнападе — и то релативно свежим снагама, и да нападача, док се још није средио и снашао, одбаци са гребена. Најзад, задњи нагиби су погодни и за одбрану у противтенковском смислу, али само под условом да се противтенковска оруђа смишљено поставе и вешто маскирају.

Али, као и сваки други положај, тако и положај на задњем нагибу има и својих недостатака — слабости. На првом је месту ограничена или сасвим слаба могућност осматрања предтерена, као и ограничено дејство браниоцевих оруђа за непосредно гађање — само до гребена. Затим су, када нападач заузме гребен, браниоцеве снаге на задњем нагибу принуђене да се бране од напада одозго. Због ограничености осматрања одбрана на задњим нагибима нарочито је осетљива од напада ноћу, јер даје могућности и јачим нападачевим снагама да се неопажено провуку у позадину браниоцевих јединица и да их узнемирују. Док у одбрани ноћу на предњем нагибу сваки појединац дуж предњег краја може да осматра и на већим даљинама, дотле је овде, због гребена, осматрање сведено на мала отстојања, мада се сама техника осматрања ноћу са задњег нагиба донекле олакшава, јер се при осматрању из низине ка гребену силуете пројектују на небу. Недостаци ове одбране су и у томе што је извођење испале и противнапада често скопчано са великим физичким напрезањима, јер јединице које их изводе обично морају да савлађују велике успоне — стрмине. Најзад, одбрана на задњим нагибима негативно се одражава и на морал трупа (нарочито када је са задњих нагиба немогуће обезбедити снажну пешадиску ватру до гребена и артиљериску испред њега), јер оне имају осећај да су у инфериорнијем положају у односу на нападача кога очекују са правца надвишавајућег гребена са кога може да их „гуче у теме“.

С обзиром на изнете предности и недостатке одбране на задњим нагибима, искуства из Првог и Другог светског и Корејског рата показују да се њој претежно прибегавало у оним случајевима и на оним земљишним отсецима кад су и где су за то постојали заиста повољни услови, као на пример: када је предњи нагиб био неодржив зато што на њему није било довољно заклона и повољних услова за утврђивање и маскирање (када је био откривен); када је благе, ниске и голе

падине предњих нагиба изразито надвишавао нападачев полазни положај за напад; када је земљиште на задњем нагибу пружало повољније услове за дејство оруђа са положеном путањом; када је било потребно да се на предњем нагибу избегне каква опасна избочина или пак јако уочљива тачка; када је предњи нагиб био у претходним борбама изгубљен и није поново заузет, итд.

Понекад се коришћењу задњих нагиба прибегавало да би се добила што већа тактичка дубина и обезбедила јача живавост и упорност одбране на предњим нагибима, тј. када се хтело да се по избјању нападача на гребен омогући изненадна јака ватра са блиских отстојања и створе погодни ослонци за противнападе резерви. Но, ретко се одбрана за задњим нагибима користила зато што предњи нагиб не би био неопходан у погледу осматрања и ватреног дејства.

Дакле, одбрани на задњим нагибима приступало се досада под различитим условима и околностима, па ће се она, под изнетим и сличним условима, вероватно примењивати и у будућем рату.

Организација одбране на задњим нагибима

Избор предњег краја. Ако се задњи нагиб користи за организацију главног положаја, на првом месту се поставља питање: где поставити предњи крај одбране? При решавању тога питања треба имати у виду два противречна захтева: први, да се предњи крај постави тако да се са њега може отворити снажна ватра на непријатеља чим се појави на хоризонту гребена и да се може обезбедити његово ефикасно тучење ватром на простору између гребена и предњег краја; други, да снаге и средства браниоца на задњем нагибу не буду изложени јакој непријатељској артиљериској и минобацачкој ватри, односно већим губицима. Ради измирења ова два захтева треба настојати да се предњи крај тако постави да што дуже остане скривен од непријатељског осматрања и ватре, као и да се са њега може изненадно дејствовати. Поред тога, он мора да заштити ватрене положаје артиљерије тешких пешадиских оруђа, са којих је могуће дејство не само до гребена већ и испред њега.

Услови за што боље дејство снага и ватрених средстава распоређених на задњем нагибу захтевају да се предњи крај постави на већем удаљењу од гребена. Али, великим одмицањем од гребена пешадија би се са својим ватреним средствима без потребе изложила ватри непријатељске артиљерије и минобацача, тј. ватри оних нападачевих оруђа због којих се у првом реду и поставља иза гребена. Истина, постављањем предњег краја на већем удаљењу од гребена бранилац би добио већи брисани простор и могућност да са задњег нагиба оствари успешну пешадиску ватру у правцу гребена, чиме би донекле отклонио један од недостатака ове одбране — да се ватра отвара са најближих отстојања. Али, оваквим начином коришћења задњег нагиба браниочева пешадија не би користила предности које јој он пружа у погледу заклањања.

Немци су у Другом светском рату предњи крај одбране на задњем нагибу постављали врло близу гребена — до на стотину метара. Тако исто су и севернокорејске и кинеске трупе на бојишту у Кореји предњи крај одбране на задњим нагибима постављале непосредно иза гребена — што се у оба случаја показало као целисходно и корисно.

Већим удаљењем предњег краја од гребена дала би се нападачевој артиљерији и минобацачима могућност да без опасности по властите трупе, које су избиле на гребен, туку доста ефикасном ватром браниочевој пешадију на задњем нагибу. Овим би, уједно, браниочевој пешадији било у већој мери отежано извођење успешног противнапада и испада, нарочито на стрмим задњим нагибима.

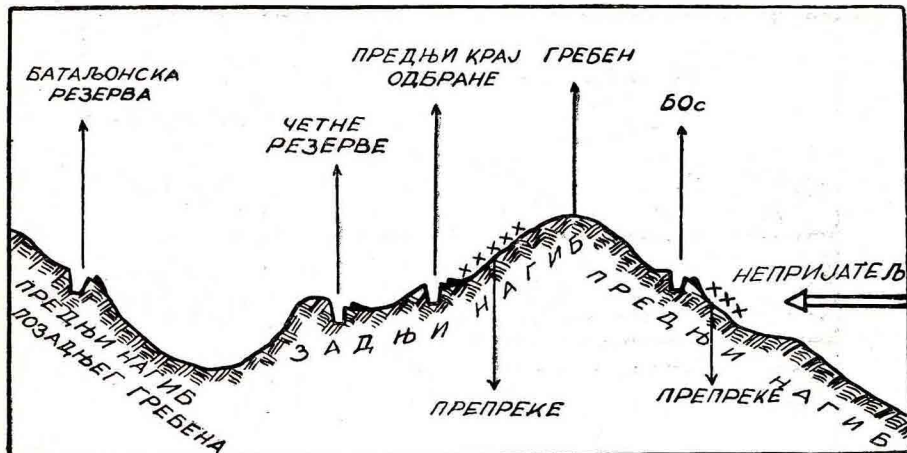
Дакле, при одбрани на задњим нагибима, зависно од околности (карактера земљишта, задатка, снага, средстава, непријатеља, итд.), предњи крај би начелно требало постављати што ближе гребену, а у неким случајевима и непосредно уз њега.

Осматрање, осигурање, ватра и запречавање испред гребена. С обзиром да браниочеве снаге на задњем нагибу могу успешно да осматрају и дејствују из оруђа за непосредно гађање само до гребена, врло је важно и неопходно обезбедити осматрање и тучење предњег нагиба. Заправо, да не би организовани положај на задњем нагибу био „слеп“, а уједно и да нападач не би некажњено пришао гребену, потребно је организовати осматрање и тучење предњег нагиба снажном артиљериском и минобацачком ватром, као и ватром аутоматских оруђа.

Досадашње искуство је показало као целисходно да се осматрачке групе постављају на самом гребену или у његовој близини — на предњем нагибу, а понекад и на надвишавајућим висовима позади гребена или са стране, са задатком да осматрају и извештавају о покретима и приближавању нападача док је још на већим отстојањима. Како је потребно да се нападач на предњем нагибу, у току његовог наступања ка гребену, туче и ватром артиљерије и минобацача са ВП на задњем нагибу, то у састав осматрачких група треба одредити и осматраче артиљериских и минобацачких јединица, са задатком да осматрају и управљају ватром ових оруђа. А да би се обезбедило осматрање и успешно тучење читавог предњег нагиба, треба постављати довољан број осматрачких група дуж целог фронта.

У циљу *заштите и сигурности* снага на задњем нагибу и изнуравања и ометања наступања нападача, треба на предњем нагибу или гребену, зависно од ситуације, постављати ојачано борбено осигурање. Показало се корисним да се људство за борбено осигурање одређује из састава резервних водава стрељачких чета прве линије и осигурање *организује* по батаљонским или четним одбранбеним рејонима. Да би оно што дуже и успешније задржавало непријатеља и наносило му што веће губитке, треба га ојачати митраљезима, бестрзајним оруђима а, уколико земљиште и ситуација то дозвољавају, и појединим тенковима. Борбено осигурање треба да је довољно јако како би непријатељу, нарочито ноћу, онемогућило да заузме гребен.

Положај борбеног осигурања (који се, као и у свакој другој одбрани, састоји из одвојених отпорних тачака) треба, у циљу пружања што дужег и жилавијег отпора, што солидније утврдити. Заправо, треба га, ако време и друге околности то дозволе, фортификациски тако уредити да са те стране код непријатеља створи утисак да је на њему заиста организован предњи крај одбране. (Види шему 2.)

Шема 2 — Шематски приказ одбране батаљона на задњем нагибу

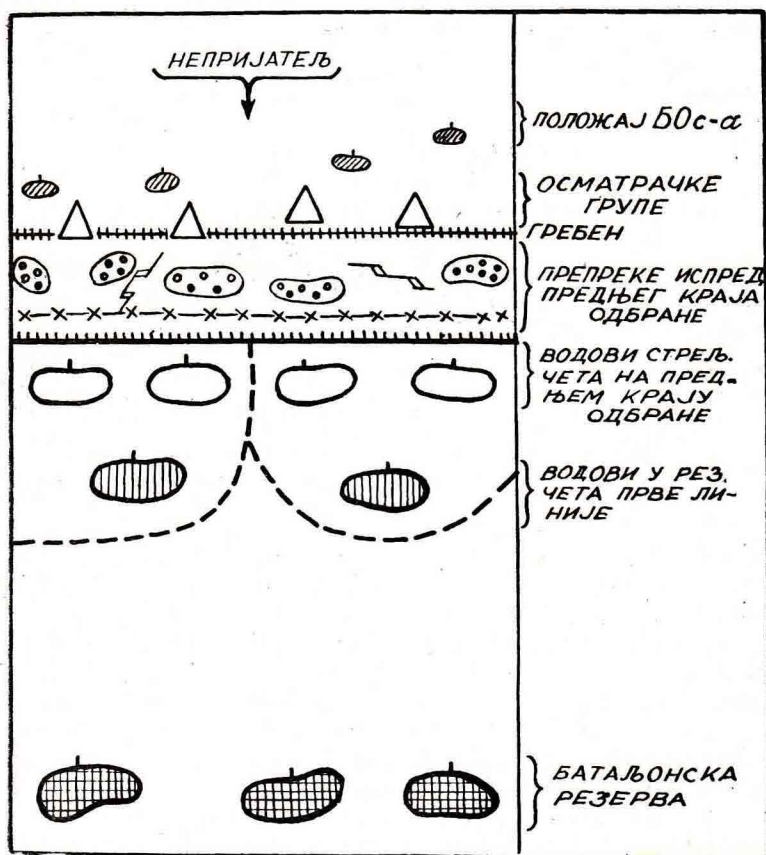
За што успешније тучење и задржавање непријатеља у току наступања ка гребену, као и у циљу подршке борбеног осигурања, неопходно је организовати систематско тучење предњег нагиба јаким артиљериском и минобацачком ватром. У том циљу треба планирати концентрације ове ватре испред гребена, првенствено за тучење погодних прилаза и вероватних рејона прикупљања нападача, и остваривати их на тражење одређених осматрача, а у неким случајевима и самоиницијативно. Истовремено, да би се нападачу онемогућило заузимање самог гребена, треба планирати непокретне запречне ватре артиљерије и минобацача непосредно испред гребена и по њему.

У циљу ојачања одбране треба на предњем нагибу израдити жичне и противтенковске препреке и поставити бројна минска поља и све то добро осматрати и штитити ватром артиљерије, минобацача и митраљеза. Да би бранилац обезбедио максимум артиљериске и минобацачке ватре на предњем нагибу и гребену, потребно је да својим планом ватре предвиди постављање оруђа на ватреним положајима испред, позади и са стране гребена — код суседних јединица.

Борбени поредак и употреба ватрених средстава у одбрани на задњем нагибу. Када се на задњем нагибу организује главни положај, онда се пешадија и њена ватрена средства распоређују у одбранбеним рејонима по фронту и дубини, начелно, као и при одбрани на предњем нагибу. Притом обично свака чета прве линије распоређује два своја вода на предњем крају (на задњем нагибу), а један

вод задржава у резерви, постављајући га на место одакле може најбоље да заштити фронт чете и њене бокове, као и међупросторе између водова на предњем крају одбране. Ако карактер земљишта и дубина падине не дозвољавају да се водови у резерви поставе на задњем нагибу, онда их треба постављати на предњем нагибу најближег позадњег узвишења.

Шема 3 — Шематски распоред батаљона у одбрани на задњем нагибу

Батаљонске резерве у склопу главног положаја, ако је задњи нагиб довољно простран и за то подесан, могу посести рејоне иза одбранбених рејона чета прве линије одакле могу учествовати у противнападима својих батаљона. Међутим, ако је задњи нагиб мале дубине, или нема погодних места за распоред батаљонских резерви, онда се оне распоређују на предњем нагибу најближег позадњег паралелног гребена (косе).

Ако су водови у резерви (чета прве линије) постављени на предњем нагибу позадњег узвишења, њихови ровови треба да су

тако израђени да са предњим крајем чине извесну целину. Из њих треба да се омогући ватрена подршка делова распоређених на предњем крају, и да се осигура њихова ватрена заштита у случају повлачења са задњег нагиба. У прошлим ратовима су на задњим нагибима јако стрмим и мале дубине обично организовали своје одбранбене рејоне водови чета прве линије, док су се четне и батаљонске резерве постављале на предњем нагибу најближих позадњих коса и гребена. Дакле, борбени поредак јединица са предњим крајем одбране на задњем нагибу, у зависности од карактера земљишта и других околности, може да буде врло разнолик. (Види шему 3.)

Задњи нагиби могу да се користе врло успешно и за организацију међуположаја и резервног положаја, тј. за постављање одвојених четних и батаљонских одбранбених рејона пуковских и дивизионских резерви, као и за организацију претстражарских положаја и положаја борбеног осигурања.

Да би се отклониле слабости задњег нагиба у погледу браниоцевог ватреног дејства, потребно је, кад год је то могуће, да се један део његових ватрених средстава распореди на предњем нагибу узвишења која се налазе у позадини. На тај начин се појачава ватра браниоца на задњем нагибу, јер се непријатељ, на простору између предњег краја и гребена, ставља под двокатну ватру. За ову сврху потребно је да се један део митраљеза тако постави да може успешно тући и преко глава сопствених јединица распоређених на предњем крају. Корисно је да се један део митраљеза постави да може тући фланкирном ватром дуж задњег нагиба, али не би било целисходно да се за рачун ове ватре занемари ватра у правцу гребена.

Противтенковска оруђа треба тако поставити да могу тући изненадном ватром непријатељске тенкове чим се појаве на хоризонту гребена, а тако исто и правце погодне за кретање тенкова који изводе од гребена ка предњем крају одбране. Поред тога, она треба да буду у могућности да пруже непосредну подршку стрељачким четама на предњем крају. У сваком случају, треба тежити да се непријатељски тенковски напад сломи испред предњег краја одбране снажном и концентричном ватром вешто постављених и добро маскираних оруђа. У овом погледу поучан је пример једне немачке оклопне дивизије на Источном фронту, која је при свом повлачењу из Орелског лука, улето 1943 године, организовала положај за одбрану на задњем нагибу. Том приликом ниједан руски тенковски напад није могао прећи преко гребена, и поред промене места и начина напада, јер чим би се појавио руски тенк на гребену узвишења, одмах су га уништавали немачки тенкови и пт оруђа са задњег нагиба.

При одбрани на задњем нагибу код неких се армија (на пример, код америчке) предвиђа придавање тенкова батаљонима прве линије, са задатком да обезбеђују противтенковску одбрану главног положаја, ојачавају ватру чета прве линије и пружају им потребну подршку при извођењу противнапада и испада. При употреби ових тенкова треба имати у виду: могућности непријатеља, ограничене могућ-

ности тенкова, земљиште, правце дејства, могућности заклањања и маскирања, итд. Исто тако, постоји мишљење да је целисходно тенкове у овој прилици употребити за извођење бочних напада у циљу ојачавања одбране на главном положају и заустављања непријатељских тенкова који покушају да савладају отпор на предњем крају, као и да се они могу целисходно употребити и за дејства по дубини — у циљу проширења дубине противтенковске одбране и подршке противнапада и испада. За сваки тенк се предвиђа уређење таквих положаја (у непосредној близини положаја стрелачких чета и водова на предњем крају одбране) који ће им омогућити међусобну подршку, као и максималну заштиту и маскирање. А ако нападач располаже јачим тенковским снагама и ако је земљиште на задњем нагибу погодно за њихово дејство, онда се предвиђа употреба тенкова и у саставу група за осматрање и осигурање (борбеног осигурања), са циљем да отварају ватру (са привремених ватрених положаја) на већим отстојањима испред гребена.

Минобацаче је корисно постављати што ближе гребену, јер ће се на тај начин до максимума користити њихов домет и скратити отстојање између ВП и осматрачница, а и непријатељ ће их тако постављене теже тући.

Утврђивање и запречавање. При постављању предњег краја одбране на задњем нагибу, у циљу стварања што веће дубине и упорности одбране, целисходно је што више радити линије непрекидних ровова, и то како на главном, тако и на осталим положајима. Интересантно је да су Немци понекад, при одбрани на задњим нагибима, израђивали на главном положају и по пет-шест линија непрекидних ровова. Већи број непрекидних ровова је олакшавао маневар браничевих снага и средстава по фронту и уједно одбрану чинио жилавијом. Даље, због могућности бочних напада и обилазака треба подепити ровове и одбранбене рејоне за вођење успешне одбране у окружењу. А да би се успорило кретање непријатељских тенкова и пешадије, и уједно ојачала одбрана, потребно је на простору између предњег краја и гребена извршити минирање пт и пш минама и израдити жичне и друге препреке.

Извођење одбране на задњим нагибима

Извођење одбране на задњем нагибу у суштини се не разликује од одбране на предњем нагибу. Наиме, осматрачи из састава група за осматрање благовремено извештавају о појави и подилажењу нападача, а снаге и ватрена средства из састава борбеног осигурања туку га и дезорганизују својом ватром. У тучењу непријатеља на предњем нагибу треба да учествују и артиљерија великог дмета и минобацачи — са привремених ватрених положаја на предњем нагибу или позади гребена.

Кад нападачеве снаге подиђу положају борбеног осигурања, оно треба да, у садејству са остављеним деловима и партизанима

(уколико ови постоје), својом ватром и упорношћу створи код нападача утисак да је на предњем нагибу предњи крај одбране. У том циљу оно се може по потреби и жртвовати, а уколико не сачекује јуриш, оно се по деловима благовремено повлачи под заштитом ватре аутоматских оруђа.

Да би се спречио покушај нападача да се прикупи ради извршења напада, остварују се унапред планиране ватре на предњем нагибу, а непокретна запречна ватра по гребену отвара се тек када непријатељ избије на гребен. Оруђа за непосредно гађање са главног положаја отварају ватру тек када се појаве погодни циљеви.

У одбрани на задњем нагибу треба да нађу најширу примену *испади и противнапади браниоца*. Први погодан тренутак за предузимање испада наступа у часу када нападачева пешадија избије на гребен, али пре но што се консолидује и среди. Тада обично код нападача настају прекиди везе, садејство је поремећено, подршка артиљерије и минобадача са заклоњених ватрених положаја постаје отежана и скоро онемогућена и јединице су прилично несрећене, заморене и истрошене. Међутим, бранилац је баш у том моменту у могућности да најјачом ватром из целокупног наоружања туче непријатељску пешадију (јер се она тада веома добро види) и задржи је, а потом снажним испадом одбаци са гребена, па и са предњег нагиба. Успешни испади кинеских и севернокорејских јединица у Корејском рату, извршени у овом моменту, показали су се као врло целисходни. Други погодан моменат за вршење испада је када нападач, по заузимању гребена, крене у напад — низ падине задњег нагиба — ка предњем крају одбране. Најзад, погодан моменат је и када је нападач тучен у дубини одбране, те се у нереду повлачи ка гребену, а бранилац успе да успостави свој предњи крај одбране. Испаде у наведеним случајевима бранилац може понекад да врши само јединицама батаљона прве линије, у садејству са тенковима (ако их има).

Када непријатељ продре у браниочев положај, овај треба да га на месту продора обаспе најјачом ватром и да га противнападом уништи или избади из положаја и одбаци преко гребена. У овим моментима нападач је физички и морално исцрпљен и материјално истрошен (а у немогућности да брзо обезбеди снабдевање муницијом и другим борбеним потребама).

Противнапад са задњег нагиба треба изводити у моменту када су се нападачеве снаге помешале са делом браниочевих снага, те је нападачева артиљерија тада немоћна да одбије противнапад. Најзад, у Корејском рату показало се корисно да се сви расположиви тенкови придају јединици која врши противнапад како би се постигао што бржи успех. У противнападима предузетим у погодним моментима лежи тајна успеха српских трупа у противофанзивни децем-

бра 1914 године против Аустријанаца у Колубарској бици, немачких успеха у појединим одбранбеним операцијама у Првом и Другом светском рату, и севернокорејских и кинеских успеха у Корејском рату.

*

Извесне предности које у неким случајевима пружа одбрана на задњим нагибима понекад су тако очигледне да се такав начин одбране просто намеће. Њу је могуће изводити, зависно од карактера земљишта и других околности, у склопу одбране сваке, па и најмање јединице. Али, и ова одбрана има својих недостатака, те је не треба користити у свакој прилици и по сваку цену, већ само када се покаже да је потребна и целисходна.